

Mikołaj Roszczenko

Wokalizm gwary wsi Jelonka w powiecie hajnowskim

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Humanistyczne 30, 145-155

1975

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mikołaj ROSZCZENKO

Wokalizm gwary wsi Jelonka w powiecie hajnowskim

Вокализм говора деревни Еленки в Хайновском повете

Le vocalisme du dialecte du village Jelonka dans le district de Hajnówka

Wieś Jelonka leży w południowej części powiatu hajnowskiego w odległości 5 km na północny wschód od Kleszczel. Należy ona do gminy Kleszczele i liczy około 200 mieszkańców wyznania prawosławnego. Przez wieś przebiega asfaltowa szosa Kleszczele—Hajnówka, która została zbudowana stosunkowo niedawno. Przedtem łączyły Jelonkę z innymi miejscowościami jedynie polne, piaszczyste drogi. Dzieci uczęszczają do odległej o 4 km szkoły podstawowej w Grabowcu. Jelonka położona jest na bardzo słabych, piaszczystych glebach. W pobliżu znajduje się duży tzw. jelański las. Ludność od dawien dawna zajmuje się uprawą roli i pracą w lesie. O przeszłości wsi posiadamy bardzo skąpe informacje. Wiadomo jedynie, że stniała ona już w XV w., ponieważ według lustracji z 1664 r., jest wymieniona w spisie wsi wchodzących w skład tzw. Kleszczelskiego Starostwa Niegrodowego¹. Okolice Kleszczel są bardzo ciekawym terenem do badań językowych. Ścierają się tu ze sobą zjawiska językowe charakterystyczne dla języka ukraińskiego, białoruskiego, polskiego i rosyjskiego z wyraźną jednak dominacją pierwszego z nich (żywą ilustracją tej mozaiki językowej jest cotygodniowy targ w Kleszczelach, na który zjeżdżają się mieszkańcy sąsiednich wsi). Istnienie elementów języka ukraińskiego, białoruskiego i polskiego jest zrozumiałe ze względu na geograficzne sąsiedztwo tych trzech narodów, język rosyjski natomiast oddziałuje do dziś poprzez cerkiew. Terenem tym jeszcze przed II wojną światową zainteresował się W. Kuraszkiwicz. Przeprowadził on badania w ok. 70 wsiach Podlasia dokonując między innymi sondażowych zapisów gwary w Jelonce. W oparciu o ten materiał źródłowy napisał szereg prac, w których omówił rozwój i geografii najważniejszych zjawisk fonetycznych, charakterystycznych dla ruskich gwar Podlasia.² Na ten temat ukazały się rów-

¹ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. IV, Warszawa 1883, s. 135.

² Najważniejsze z tych prac to: *Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem a Narwią*, „Sprawozdania z posiedzeń Komisji językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, Wydział I, t. II, Warszawa 1939, s. 104—120; *Rozwój 'a na tle dyftongów i palatalizacji w dawnych gwarach ruskich Podlasia i Chełmszczyzny*, „Z polskich studiów slawistycznych”, III, Warszawa 1958, s. 211—241; *Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich*, „Studia z filozofii polskiej i słowiańskiej”, seria 2, Warszawa 1963, s. 23—38.

niez prace M. Kondratiuka i E. Smułkowej³, w których gwary okolic Kleszczel siłą rzeczy omówione zostały dość ogólnikowo, a ze wsi Jelonka brak jest w ogóle materiału ilustracyjnego. Ostatnio ukazały się również pod redakcją A. Obrębskiej-Jabłońskiej *Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym*, gdzie umieszczono kilka tekstów z sąsiadującej z Jelonką wsi Suchowolce z komentarzem A. Bagrowskiej.⁴ Innych opracowań dotyczących tego terenu nie posiadamy.

W gwarze wsi Jelonka zachowało się bardzo dużo archaicznych cech językowych. W niniejszym szkicu zająłem się rozwojem systemu samogłoskowego gwary, wychodząc od stanu staroruskiego po zaniku jerów. Materiał zebrałem w Jelonce w latach 1970—1971. Zapisy słownictwa pochodziły prawie zawsze od większej liczby informatorów. Byli to przeważnie ludzie starsi i w średnim wieku (w dni świąteczne gawędzili na ławeczkach przed domami). Wydaje się, że zbiorowi informatorzy gwarantują w tym wypadku typowość zapisanego materiału.

KONTYNUANTY SAMOGŁOSKI o

Dawna samogłoska o w Jelonce jest wymawiana jako o, ó, u, *u̇*. Wartość fonetyczna poszczególnych kontynuantów zależy przede wszystkim od stopnia dynamiczności akcentu, który powoduje znaczną redukcję samogłosek nieakcentowanych.

1. Samogłoska o w pozycji akcentowanej

Samogłoskę o pod akcentem wymawia się tu w sylabach otwartych i w tych zamkniętych, gdzie to o pochodzi z prasłowiańskich jerów.⁵ Akcentowane o może być wymawiane równie dobrze na początku, na końcu, jak i w środku wyrazu np. *ruzdvo*, *us'o rumn'o*, *l'onny*, *l'osen'*, *l'okot'*, *k'ol'uχ*, *spuln'ota*, *ku't'ora*, *kor'ova*, *k'lonny*, *por'os'atko*, *ży'to*, *v sadk'lovy*, *bl'orony*, *p'ol'e*, *połotn'o*, *k'osyc'a*, *tr'lonok*, *soł'oma*, *kol'es'o*, *poł'ova*, *moz'ok*, *ku'lok*, *zvon'ok*, *pys'ok*, *lob*, *zrač'ok*, *r'ot*, *pen'lok*, *l'oko*, *l'oć'i*, *br'lovy*, *br'lova*, *uχ'o*, *kor'osta*, *r'loza*, *k'losy*, *st'olar*, *kr'oū*, *pod'lonny*, *v'ovna*, *zern'o*, *vo ū't'orok*, *v'odyt*, *putk'lova*, *dor'oha*. Spotyka się również wyrazy, co prawda stosunkowo nieliczne i będące najczęściej zapożyczeniami z innych języków, w których samogłoskę o słyszy się również w akcentowanych sylabach zamkniętych, np. *oχ'lotn'ik*, *d'loχtor*, *bl'oln'ica*, *puđr'lostok*, *okoł'ot*, *uk'ot*.

O w nowych sylabach zamkniętych przeszło pod akcentem w *u̇*, ó, jak w wyrazach: *żyv'ūot*, *kūon'*, *k'ūos'ć'*, *v'ūospa*, *v'ūodra*, *d'v'ūor*, *stūoh*, *po-k'ūos*, *rūok* || *rók*, *pūost*, *seredop'os'c'e*, *kūot*, *nūoć* || *nóć*, *bók*, *k'ótka*, *k'ón'-s'k'i*, *rob'otn'ik*, *šč'ótka*. Pod względem częstotliwości występowania w gwarze równoważą się one mniej więcej z niewielką przewagą wariantu w postaci dyftongu. Samogłoski ó i *u̇* używane są niekiedy wymiennie, ponieważ ze

³ M. Kondratiuk: *Wokalizm białorusko-ukraińskich gwar powiatu hajnowskiego*, „*Slawia Orientalis*”, R. XXIII, nr 3, Warszawa 1964 i E. Smułkowa: *Szkie systemów fonologicznych ruskich gwar Białostoczczyzny wschodniej*, „*Slawia Orientalis*”, R. XXVI, nr 5, Warszawa 1968.

⁴ A. Bagrowska: *Suchowolce [w:] Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym*, Praca zbiorowa pod red. A. Obrębskiej-Jabłońskiej, Warszawa 1972, s. 203—209.

⁵ M. Kondratiuk: *Wokalizm białorusko-ukraińskich gwar pow. hajnowskiego*, „*Slawia Orientalis*”, R. XXIII, nr 3, s. 340.

względem na bardzo zbliżoną ich artykulację mówiący nie zawsze je rozróżniają.⁶ Zależy to w dużej mierze od siły i szybkości wypowiedzenia wyrazów.

Niekiedy w miejscu dawnego o występuje akcentowana samogłoska *u*, najczęściej w sylabach zamkniętych a znacznie rzadziej w sylabach otwartych. Blizsze jednak określenie uwarunkowań, które powinny uzasadniać występowanie samogłoski *u*, jest bardzo trudne, ponieważ zarówno samogłoska *u* jak *i* o występuje nieraz w podobnej pozycji, np. *p'zn'a*, *nab'uzny*, *zł'usny*, *l'uns'k'i*, *obor'uh*, *koł'us'e*, *u* *zbu'zovy*, *uχ'utčyna*, *tr'uič'a*, *zapor'uśc'i*, *n'ovy r'uk*, *r'udny*, *n'ukaty*.

W szeregu wyrazów z dawnym o występują równoległe różne warianty tego fonemu: *rūōk*||*rōk*||*rūk*, *nūōč*||*nōč*||*nuč*||*puχn'očna*, *obor'ō,h*||*obor'u,h*, *kuōn*||*kōn's'k'i*. Przykłady te świadczą o tym, że w gwarze wsi Jelonka jeszcze dziś trwa proces zmian jakościowych dawniej samogłoski wzdłużonej *o*, poprzez *ūō*, *ō*, *do u*, a więc mamy tu dawne stadia rozwoju tzw. ukraińskiego ikawizmu.⁷

W swoich badaniach natrafiłem na 2 przykłady z *u* długim — *dūl* i *vūl*. Ponieważ są to raczej przypadki odosobnione, trudno tu mówić o istnieniu w gwarze Jelonki długiej samogłoski *u*. Pojawienie się jej należy raczej tłumaczyć podobieństwem artykulacyjnym następującej spółgłoski *l*.

2. Samogłoska *o* w pozycji nieakcentowanej

Dawne *o* w pozycji bezprzyciskowej w sylabie otwartej w ogromnej większości wypadków jest wymawiane jako *o*, co właściwie przesądza o okajającym charakterze tej gwary np. *kol'uh*, *oč'yma*, *m'lyo*, *mołod'ij*, *kor'lova*, *por'os'atko*, *b'orony*, *połotn'o*, *soł'oma*, *okoł'ot*, *kol'es'o*, *poł'ova*, *loko*, *kor'osta*, *oχ'otn'ik*, *kol'ieno*, *pohan'aty*, *ohol'ut*, *ozero*, *pom'ału*, *z'apovet'*, *z'ahorod'*, *por'usna*, *dob'ytok*, *kozen'a*, *sob'ačka*, *otkładn'a*, *ob'uh*, *voł'očyc'e'a*, *boronow'aty*, *toho*, *m'oho*, *ž'lyto*, *ov'es*, *pol'a*, *os'lot*, *ot'ava*, *kos'a*, *opał'aty*, *oz'ad'e*, *dobr'a*, *kon'om*, *kos'ec'*, *kot'ora*, *vod'a*, *noh'amy*, *roh'amy*, *oh'on'*.

Z przytoczonych przykładów wynika, że występowanie nieakcentowanego *o* w ogóle nie jest uzależnione od miejsca, w jakim się ono znajduje w wyrazie. Z reguły nie ulega zmianie wtedy, gdy znajduje się ono na samym początku bądź na końcu wyrazu, np. *okoł'ot*, *koles'o*, *loko*, *loč'i*, *oχ'ota*, *ozero*, *ov'es*, *os'lot*, *ot'ava*, *oz'ad'e*, *opał'aty*, *oh'on'*, *od ž'oho*, *od m'ene*, *k'oho*, *oč'yn'a*, *oh'obl'i*. Jeżeli natomiast nieakcentowane *o* znajduje się w sylabie zamkniętej, to ulega ono często redukcji i wymawiane jest jako *ō* bądź *u*, czyli jest to zjawisko podobne do tzw. ukania. Taka wymowa ma miejsce czasami na początku wyrazu w pierwszej sylabie przed akcentem, np. *ruzdvo*, *us'o rumn'o*, *kuχr'odnyk*, *kuz'b'a* || *kōz'b'a*, *rumn'yna*, *puj't'y*, *duj't'y*, *provudn'a*. W bardzo nielicznych przypadkach (zwięźzone) samogłoski *ō*, *u* spotyka się również w pierwszej sylabie po akcencie, np. *ž'otub*, *ž'ahōdnyk*, *z'lyχut*, *plarubk'i*, *plotum*, *dvōj'urōdnyj*, *trōj'urōdnyj*.

Przedrostek i przyimek *pod* w połączeniach wyrazowych wymawiane są również jako *puđ* (*t*), np. *puđ ruk'ojū*, *puđ'ošva*, *puđr'ostok*, *puđk'lova*, *puđ v'ečur*, *puđ łop'atkamy*, *puđ l'is*, *putc'ypok*, *puđuj's'ou*, *puđd'aše*, *puđnest'y*, *puđ-*

⁶ O podobnych wahaniami w wymowie tych samogłosek, zauważonych w południowej części powiatu hajnowskiego wspomina również Kondratiuk: op. cit., s. 340.

⁷ Patrz W. Kuraszkiewicz: *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem łatalizacji w gwarach podlaskich*, s. 32—33 (patrz przyp. 2).

vest'ly, pudob'idok, putp'oln'a. Przejście o w u tłumaczy M. Kondratiuk w takich wypadkach zamknięciem sylaby, a także wpływem spółgłoski wargowej, która zwiększa labialność omawianej samogłoski.⁹

W swoich materiałach znalazłem jedynie dwa przypadki odstępstwa od tej ogólnej zasady (*podzi'ixaty* i *pod hruđ'm'lyma*). Zostały one jednak wypowiedziane raczej przypadkowo, ponieważ ci sami informatorzy w innych wyrazach zawsze wypowiadali *pud*.

Bardzo często również słyszy się u w wyrazach złożonych, w których jednym z członów jest liczebnik ułamkowy pół wymawiany jako *'puu*: *p'uynoć, puyn'loćna, puuđurn'lyj, puuroz'umnyj, puup'lanok, puutor'ak, puutor'ak, puu-p'al'tko, puurob'utnyk, puucal'uuka, puutor'a*. Ten sam morfem jednak w sylabie otwartej wymawiany jest z samogłoską o, np. *poł'uden', połov'yc'a, połov'lyna*. Przedrostek *po* wymawiany jest w zasadzie z czystym o⁹, np. *pod'lonny, pohan'laty, pom'latu, poh'lyon, pol'ażone, por'lyzaj, p'ojidy, povezl'i, poz'ajtry, pozajč'ora, pozj'd'al'i*. Zwężenie samogłoski o w przedrostku *po* następuje w Jelonce jedynie w połączeniu z wyrazem *iść* i niekiedy z wyrazem *jeść*, np. *puš'loj, puš'la, poš'l'i, pój'dly, pój'listy, pój'iš*. Systematycznie natomiast, jak to zaznaczył już M. Kondratiuk, występuje samogłoska u w miejscu spodziewanego o w końcówkach fleksyjnych przymiotników, zaimków oraz liczebników porządkowych w miejscowniku liczby pojedynczej,¹⁰ ponieważ pozycja sylaby jest również zamknięta. Widać to na przykładach: *na įlasnum, na vel'ikum, u tleptuį, u četv'ertum, na šlostuį, na s'litum, na t'um, u kot'orum, na dr'uhum*.

Niekiedy ukanie występuje nawet w sylabie otwartej, np. *kuł'ok, kus'ec' || kós'ec', kuł'ora, kuł'is', rull'a, kus'e, kóz'ol, böh'ać, įlahudy, p'ovudy, p'arubok*. Dzieje się to głównie wtedy, gdy dany wyraz w odmianie może mieć w tym miejscu pozycję sylaby zamkniętej, np. *kuł'ok || kuł'ka, kus'ec' || kus'c'a, kóz'ol || kóz'la, p'arubek || p'arubka*. Niektóre z tych wyrazów mają swoje odpowiedniki z wymową o, np. *kus'ec' || kos'ec', kuł'ora || kot'ora, kuł'is' || kol'is', kóz'ol || koz'ol*, co potwierdza tezę o trwającym jeszcze procesie zmian jakościowych samogłoski o w gwarze wsi Jelonka.

Mimo iż gwara ta jest silnie okazająca, występuje w niej jednak szereg wyrazów, w których w miejscu dawnego o słyszy się samogłoskę a, znajdująca się zawsze w pozycji bezprzyciskowej. Znane mi przykłady — to: *mat'lyčka, kał'dun, kač'an, man'aj, man'aška, manast'yr, jam'ut, nahav'yc'i, lap'uχ, hram'lada, χal'era, karav'aj*. Przeważnie są to wyrazy zapożyczone z języka białoruskiego. Niektóre mają również oboczną formę z o, np. *hram'lada || na hrom'ladu, χal'era || χol'era* (tu z pewnością oddziałuje język polski), *man'aj || mon'aj, karav'aj || korov'aj, jam'ut || χom'ut, lap'uχ || lapuχ'u* ale i *łopuχ'u*. Natomiast zawsze wymawia się *kał'dun, kač'an, nahav'yc'i* zgodnie z normą ukraińskiego języka literackiego. Należy jednak podkreślić, że te wszystkie przykłady są zleksykalizowane i dlatego nie można mówić, że w systemie fonetycznym omawianej gwary istnieje samogłoska a jako kontynuanta dawnego o.

⁹ Powołuje się tu Kondratiuk na N. Wójtowicz: *Okańcie u haworkach Bielarust*, „Więści Akademii Nauk Bielaruskaj SSR”, nr 3, Mińsk 1961, Słeryja hramadskich nauk, s. 100.

¹⁰ M. Kondratiuk natomiast twierdzi, że po przedrostkach *pod* i *po* zwężenie samogłoski o występuje stosunkowo konsekwentnie szczególnie w gwarach okazających. Kondratiuk: *op. cit.*, s. 343.

¹¹ *Ibid.*, s. 347.

KONTYNUANTY SAMOGŁOSKI e

Kontynuantami dawnego e są: e, *ie*, ye, e^u, *y*, i, y. Większość tych kontynuantów występuje jednak bardzo rzadko. Na niektóre z nich znalazłem zaledwie po kilka przykładów. Jedynie dwa wyrazy wymawiane są z i (*l'iz'lyt* i *kam'in'e*). W wyrazie *l'iz'lyt* występuje i być może w wyniku analogii do *b'iz'lyt* || *byż'lyt*, natomiast w drugim wyrazie mamy wynik ikawizmu zapewne pod wpływem ukraińskiej literackiej formy *kam'in'n'a*.

Dawne e pod akcentem może występować w postaci e, *ie*, ye, y. Większość wyrazów z dawnym e zachowało to e, np. *č'erep*, *st'eška*, *žm'en'a*, *hr'ečka*, *k'leps'ka*, *teper*, *perep'leka*, *t'epło*, *č'etv'er*, *tepl'eryšn'i*, *v'ečur*, *clerkva*, *t'emnyj*, *per'evjašto*, *l'iž'e*, *met'e*, *v'eryx*, *n'lebo*, *p'eršy*, *el'em'entaš*, *gaz'ety*, *p'ekar*, *m'el'nyk*, *st'el'max*, *m'el'e*, *s'ledn'o*, *žyv'e*, *m'emlaže*, *b'eg'a*, *v'eret*, *p'lenžel*, *r'ebra*, *pl'eč'i*, *plen'*, *ov'ečka*, *t'el'atko*, *um'er*, *mož'e*, *v'erbnyc'a*, *ov'es*, *s'erp*, *r'ešet*o, *ber'lezyna*, *dal'eko*. Z przytoczonych przykładów, jak również z analizy całego materiału wynika, że akcentowana samogłoska e może występować w wyrazie w dowolnym miejscu. Nie ma jednak wyrazów rodzimych, które zaczynałyby się od e. Wszystkie spółgłoski przed e (z wyjątkiem l') uległy stwardnieniu. Formy pełnogłosu z e pozostają przeważnie bez zmian.

Znacznie mniej liczne są grupy wyrazów, w których wymawia się inne kontynuanty samogłoski e. Stąd też trudno jest wyciągnąć określone wnioski co do uwarunkowań ich występowania. Dlatego też ograniczę się tutaj raczej tylko do opisanego rozpoznanych przykładów. Dawne e pod akcentem może być wymawiane w formie dyftongu *ie*, np. *matv'iejk'a*, *m'ied*, *jačm'ien' s'iem*, *sm'iet'e*, bądź też *ye*, np. *kušn'yer*, *ves'yel'e*, *t'yel'na*, *k'es'yel*, *pon'yebže*. Dyftong *ie*, występuje zawsze po miękkiej (najczęściej wargowej) zaś *ye* jest jego wariantem występującym zawsze po spółgłosce twardej.¹¹ W niektórych wyrazach zamiast akcentowanego e występuje samogłoska y np. *več'yrn'a*, *ž'yrt'a*, *n'yrk'i*.

Nieakcentowane e może występować jako e, e^u, *y*, y. Również i poza akcentem dawne e najczęściej nie zmienia swej wartości fonetycznej, co widać w wyrazach: *č'erep*, *pl'eč'e*, *vel'lik'i*, *pl'al'ec'*, *m'iz'linec'*, *s'lerc'e*, *b'ebex'i*, *zač'es'atys'*, *hr'eben'*, z *p'opetu*, *derklač*, *k'lašel*, *perep'leka*, *remat'lizm*, *v'eret*, *per'eyi'aska*, *trepety'na*, *x'lopec'*, *dv'oje*, *tr'oje*, *tes'c'ie*, *pl'em'an'n'ik*, *sestr'anka*, *st'ohne*, *pl'et'e*, bez *t'oiku*, *orend'ator*, *pečn'lyk*, *spekul'ant*, *tel'ehram*, *kl'eb'an'ia*, *p'ered*, *seredop'ūs'c'e*, *vel'igden'*, *vel'ik'odna*, *ves'y'l'e*, *žen'lyty*, *bez-m'ien*, *stern'a*, *s'lopel'ka*, *r'ešet*o, *hrest'ly*, *kl'epaty*, *koster'eva*, *mež'a*, *pope-r'ečn'ik*, *husen'a*, *d'obre*, *tel'a*, *perš'atka*.

Niemalą jest także wyrazów, w których e brzmi jak e^u bądź y^e. Monofongi te występują zawsze w pierwszej sylabie przed akcentem, który z reguły pada na końcówkę wyrazu. Celowo przy omawianiu połączyłem ze sobą te dwa monofongi. Podczas zapisywania niekiedy bardzo trudno jest odróżnić je, bowiem w wypowiedziach różnych informatorów, w tych samych wyrazach dominuje czasami barwa samogłoski e czasami y. Świadczy to o niezbyt wyraźnym rozgraniczaniu wymowy tych wariantów.¹² Trudno jest okre-

¹¹ O obniżeniu się dyftongu *ie* do *ie* bądź *ye* po stwardnialych spółgłoskach w okolicy Kleszczel, Orli, Milejczyc, pisał już Kuraszkiewicz w swojej pracy *Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich*, (patrz przyp. 2).

¹² Wspomina już o tym F. Żyłko, który twierdził, że zlanie się w wymowie nieakcentowanych samogłosek e i y jest charakterystyczne dla wielu dialektów ukraińskich między innymi i północno-zachodnich. Zob. Żyłko: *Narysy z dżatektotohki ukrajinškoji mowy*, Kyjiv 1955, s. 70—86.

lić zachodzący tu niewątpliwie proces zmian; wymaga on głębszych analiz i szerszych badań fonologicznych. Dlatego też podaję jedynie te przykłady, które z danym monoftongiem zostały zapisane kilkakrotnie:

ŷ — bŷr'u, bŷr'eš, bŷr'ut, vŷd'u, vŷd'e, vŷd'ut, nŷs'u, nŷst'y, nŷs'ut, zŷml'a, o zŷml'iepŷk'u, tŷl'a.

e^u — se^ustr'a, s se^ustr'oju, že^ur'e, že^ur'ut, hre^ub'u, hre^ubst'y, ple^ust'y, mate^u-r'lyns'k'i, pe^ur'o, pe^uč'y.

Niewiele jest również wyrazów z samogłoską y: zyl'one, čyt'wer, vyl'ik'i.

Należy jeszcze wyjaśnić sprawę zależności samogłoski e od spółgłosek č, ž, š i ĵ. Jeżeli po tych spółgłoskach występuje e etymologiczne, to niezależnie od akcentu z reguły jest ono wymawiane jak o, co zgodne jest z rozwojem języka ukraińskiego. Świadczą o tym przykłady: nyč'ohe, kr'učony, klačor, pščot'a, čomu', ĵ'oho, žon'aty, ĵot'a, šlosty, š'opotom, uč'ora, večor'ŷje, perež'ovyny, ž'otud', pol'ažone, prož'ora. Są jednak nieliczne wyrazy, w których w takiej sytuacji brakuje przejścia samogłoski e w o, np. r'ešet'o, šept'un, šept'aty, v'yl'ažene, žen'ytys'. Zanotowano również kilka wyrazów, w których (w podobnych okolicznościach) w miejscu e etymologicznego występują samogłoski u bądź y, np. v'ečur, ĵ'ulka, ž'unka, več'yrn'a, žyl'izna. Zauważyć można, że w niektórych przytoczonych wyżej wyrazach o wspólnym rdzeniu, lecz różnych formach, występują różne samogłoski w miejscu e etymologicznego po ž, š, č i ĵ.

KONTYNUANTY PS *ě

Prasłowiańska samogłoska ě w poszczególnych wyrazach może brzmieć jak: iē, ye, yi, iy, y, y^e, e^u, e, é, i^u, i, a. Przede wszystkim na uwagę zasługuje duża liczba wariantów (12) wytworzonych po zmianie wymowy samogłoski ě, co jest żywą ilustracją długiej i skomplikowanej drogi, jaką przebyła samogłoska ě ku wymowie i, charakterystycznej dla ukraińskiego języka literackiego. Kontynuanty samogłoski ě pod akcentem są następujące: iē, ye, yi, iy, y^e, y, i, é, a, natomiast poza akcentem brzmi ona jak: y, y^e, e^u, i^u, i.

Dyftong iē jest tu, historycznie rzecz biorąc, najstarszym wariantem, ponieważ początkowo wszystkie narzecza wschodniosłowiańskie wymawiały ten dźwięk dyftongicznie.¹³ Ciekawe, że w gwarze wsi Jelonka ten najstarszy typ wymowy jest jednocześnie najpopularniejszy, co świadczy o jej archaiczności. Dyftong iē występuje jedynie wtedy, jeżeli znajduje się pod akcentem, a poprzedzające go spółgłoski są miękkie, np. kol'ie^{no}, dosp'ie^{ty}, čv'iertka, p'ie^{ven}'s', p'ie^{vnyk}, b'ie^{ty}, bezm'ien, l'ie^{to}, ob'ie^t, ob'ie^{daty}, sv'ie^{tla}, sv'ie^{tok}, sus'ie^d, nev'ienčano, v'ietranka, dv'ie kopye'ie, čotov'iek.

Dyftong ye występuje również jedynie w pozycji akcentowanej; poprzedza go twarda spółgłoska. Powstał bezpośrednio z iē po dyspalatalizacji poprzedzających je spółgłosek. W. Kuraszkievicz twierdzi, że na omawianym terenie dyspalatalizacji w takiej pozycji (przed iē) uległy spółgłoski przedniojęzykowe t, d, s, z, n.¹⁴ Moje zapisy z Jelonki potwierdzają te ustalenia, z tym, że nie znalazłem dyftongu ye w pozycji po z, natomiast zapisałem kilka wyrazów

¹³ Kuraszkievicz: *Zarys dialektologii...*, s. 34.

¹⁴ W. Kuraszkievicz: *Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem i Narwią* [w:] *Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, t. II, Warszawa 1939, s. 111; *id.*: *Ukraińska dyspalatalizacja...*, s. 32.

z dyftongiem *ye*, nieco zwięzonym, występującym po spółgłosce półpalatalnej *r*. Ilustrują to przykłady: *s'lyeno*, *poned'yelok*, *kv'yetka*, *d'yed*, *r'yetko*, *snyeh*, *n'ye*, *d'yeuka*, *n'yemec'*, *t'yen'*, *ned'yel'a*, *r'yeska*, *ne s'hot'yeta*.

Wskutek dalszego rozwoju omawianych dyftongów pod akcentem powstała samogłoska dyftongiczna *y^e*, np. *t'y^eto*, *po l'y^esy*, *o kos'y^e*, *za ry^ečkoju*, a poza akcentem samogłoska monoftoniczna *y̆*, np. *c'y̆ln'yk*, *iy̆dl'o*, *w'y̆dr'o*, *u l'is'y̆*, *c'y̆n'a*.

Samogłoska *y* pod akcentem na miejscu dawnego *ě* występuje w wyrazach: *s'yjaty*, *putc'yypok*, *t'yimje*, *r'yizaty*, *ur'yizau*, *nad'yija*. O wiele częściej pojawia się ona na miejscu *ě* w pozycji bezprzyciskowej, np. *styn'a*, *pys'ok*, *kvytk'i*, *syub'a*, *sy'ven'ka*, *vytroh'on*, *hnyzd'o*, *ryk'a*, *vynk'owe*, *pr'adyd*, *syč'k'arn'a*, *dyt'a*, *ryzak'i*, *peresyvaty*, *ryzan'yina*.

Niekiedy spotyka się wyrazy, które zachowały dawną miękkość spółgłoski poprzedzającej *ě*, ponieważ powstałe dyftongi wskutek rozwoju samogłoski *ě* posiadają już samogłoskę *i*. Dyftongi te występują w postaci *iy*, *yi*, oraz *i^u*. Wariant *iy* występuje zawsze pod akcentem. Przykłady: *nedosp'iyła*, *v'iyt'or*, *ob'iydn'a*, *ob'iydaty*, *ruč'k'iy*, *v'iyjaty*, *ž'iyxyaty*. Jeżeli natomiast dyftong ten występuje po spółgłosce *t*, przybiera wówczas postać *yi*, bowiem w gwarze Jelonki w wyrazach rodzimych nigdy po *t* nie występuje *i*, a zawsze *y*. W podobnych przypadkach spółgłoska *t* jest wymawiana twardo, np. *t'yisto*, *t'yisno*, *t'yilo* || *t'y^eto*. Samogłoska *i^u* występuje jedynie w pozycji nieakcentowanej, przeważnie w pierwszej sylabie: *b'iy'lm'o*, *do ž'y'd'la*, *l'iy'n'lyvyj*, *sl'iy'p'yj*, *pere-ž'y'dy*, *b'iy'l'ity*, *v'y'l'iy'vok*. Ten typ wymowy dawnego *ě* jest już w stadium zaniku, ponieważ w mowie potocznej bardzo często zastępowany jest przez *i*.

Wiele wyrazów przedstawia końcowe stadium rozwoju dawnego *ě*. W wyrazach tych, zgodnie ze stanem ukraińskiego języka literackiego, występuje samogłoska *i*, która w ogromnej większości wypadków znajduje się w pozycji akcentowanej, co widać na przykładach: *l'itn'i*, *oči*, *c'ity*, *pud l'is*, *u l'isy*, *pudob'lidok*, *hrym'ity*, *b'ity*, *s ž'libom*, *s'listy*, *do m'lista*, *u t'omu m'lis'c'i*, *v'id'or*, *dv'i*, *l'iję*, *rozl'iy*, *na zeml'i*, *sl'id'yt*, *poc'il'uj*, *m'iryty*.

Występują również nieliczne wyrazy, w których rozwój *ě* doprowadził do wytworzenia się w pozycji nieakcentowanej samogłoski *e*, np. *sp'oved'*, *pr'o-poved'*, *cep'yul'ne*. Tendencja ta była charakterystyczna dla języka rosyjskiego i białoruskiego, w odróżnieniu od ukraińskiego, gdzie dominowała inna, prowadząca do wytworzenia się samogłoski *i*. Wymienione przykłady, a szczególnie mnogość wariantów pośrednich, wskazują, że również w gwarze wsi Jelonka tendencja ta (ku wymowie $e \ll \text{ě}$) występowała dosyć wyraźnie. Dlatego jeszcze dziś sporo jest wyrazów, które jakby zatrzymały się w rozwoju, posiadając stare pośrednie formy w miejscu dawnego *ě*. Dalszy ich rozwój nie nastąpił prawdopodobnie dlatego, że starły się tu ze sobą obie tendencje, lecz żadna z nich nie uzyskała pozycji dominującej.

Pozostałe nie omówione jeszcze warianty występują bardzo rzadko, niekiedy tylko w pojedynczych wyrazach. Samogłoska *a* jest wymawiana jedynie pod akcentem w takich wyrazach jak *d'at'ko*, *d'adyna*¹⁵ *gw'izda*. Ten typ wymowy wyrazu *gwiazda* ukształtował się niewątpliwie pod wpływem języka polskiego. Wydaje się, że są to już utrwalone zleksykalizowane formy. W wyrazach pochodzących od czasownika *jeść*, występuje zwięziona i podniesiona artykulacja samogłoski *ě*: *ž'ęsty*, *ž'ęs'c'*, *naž'ęus'a*, *m'iasoj'ęd*. Natomiast w wy-

¹⁵ *D'ad'a*, *d'at'ko* i pochodne powstały wskutek asymilacji *d'ęda* z *d'ędę*. Patrz M. Wasmers: *Etymologiczestkj słowar ruskogo jazyka*, t. I, Moskwa 1964, s. 561.

razie *e^up* występuje samogłoska dyftongiczna *e^u*, która jest jakąś formą pośrednią między polsko-rosyjsko-białoruską wymową tego wyrazu jako *cep*, a ukraińską wymową *cip*.

KONTYNUANTY DAWNYCH SAMOGŁOSEK *i, y*

Prasłowiańska samogłoska *i*, zgodnie z ogólną tendencją panującą w języku ukraińskim, obniżyła się i upodobniła do *y*. Proces ten nastąpił pod wpływem stwardnienia poprzedzających to *i* spółgłosek. Oto przykłady: *d'y-vyc'ca*, *ručn'lyk*, *krop'lyło*, *zvonn'lyc'a*, *plaščen'lyc'a*, *s'yva*, *prac'ov'lyty*, *moby-l'iz'acja*, *pys'm'lo*, *d'elov'lyk*, *nyč'lohe*, *m'iasn'lyk*, *žn'lyvo*, *zym'a*, *sad'yn'e*, *rob'lyty*, *myn'utka*, *sx'odyty*, *rozv'ydn'uje*, *svyn'ačy*, *nav'alnyc'a*, *bl'iskav'lyc'a*, *torf'lo-vyna*, *kryn'lyčyna*, *hruzal'evyna*, *ux'odyt*, *rumn'lyna*, *čaroun'lyc'a*, *čaroun'lyk*, *m'ohytk'i*, *kras'lyty*, *b'yl'i* (bili), *poklon'lytys'*, *zapust'yl'i*, *kol'adnyk'f'e*, *p'eselnyk*, *pryχ'ut*, *on'učnyk*, *r'obyt*, *pyšč'lyt*, *χod'lyty*, *zav'lyсны*, *por'adyty*, *b'yty's'a*, *byłak*, *sv'ynka*, *očut'lyty*, *s'yn'ka*, *m'ys'ka*, *kamen'lysta*, *s'yn'i*, *sad'lyty*.

Sporo jest jednak wyrazów, w których zachowało się dawne *i*. Nie zmieniło ono swojej wartości na początku wyrazu, np. *id'ly*, *l'ynyj*, *l'insy*, *im*, *ind'lyk*, *ih'olka*, *l'iskra*. Przejście *i* w *y* uzależnione jest od poprzedzających je spółgłosek, natomiast akcent nie odgrywa tu żadnej roli. Dawna samogłoska *i* występuje jedynie po spółgłoskach *l'* i *f'*, np.: *f'liga*, *f'il'm*, *f'il'ozof*, *f'linka*, *l'ist'ok*, *l'is'a*, *χod'yl'i*, *l'ič'lyty*, *l'inka*, *hl'inka*, *kl'in'ok*, *g'abl'i*, *wyl'ik'i*, *pal'ic'ca*, *pu-d'vol'ica*, *sl'ina*, *kul'is'*, *bol'it*, *mol'itys'*. W gwarze tej w ogóle nie ma wyrazów zaczynających się na *y*.

Jedynie w trzech wyrazach, mianowicie: *sl'yzav'lyc'a*, *myl'yčył'ant*, *pol'y-čyč'ant*, występuje samogłoska pośrednia między *y* a *i*, jednak ze zdecydowaną przewagą barwy tej pierwszej. Czysta samogłoska *y* po *f'* i *l'* nie występuje nigdy. Dawne *i* zachowało się niekiedy po takich spółgłoskach jak *n*, *p*, *t*, *č*, np.: *č'ajn'ik*, *rob'otn'ik*, *kłon'lica*, *g'urn'ik*, *sap'ožn'ik*, *pl'em'łann'ik*, *bl'oln'ica*, *kl'eš-n'i*, *ručn'ik*, *p'ity*, *p'ivo*, *p'isar*, *p'il'ip*, *pr'ot'iv*, *t'if*, *remat'izm*, *loči*, *pl'eči*.

Jak widać, przykładów tych jest stosunkowo niedużo, przeważnie są to polonizmy bądź rusycyzmy. Niektóre z nich wymawiane są również z twardą spółgłoską i następującym po niej *y*, np. *rob'otn'ik* || *rob'otnyk*, *ručn'ik* || *ručn'lyk*, *kłon'lica* || *kłon'lyc'a*, *pr'ot'iv* || *pr'otyv*, *p'il'ip* || *pyl'ip*, *loči* || *oč'lyma*. Częstotliwość występowania któregoś z tych typów wymowy zależy od konkretnego informatora. Polonizm występuje także w wyrazie *gm'łina* || *gm'lyna*. Jest to jedyny zauważony przypadek, w którym dawne *i* występuje po spółgłosce *m*. Po wszystkich pozostałych spółgłoskach prasłowiańskie *i* przeszło w *y*. Zjawisko to, jak wiemy, jest charakterystyczne wyłącznie dla języka ukraińskiego.

Prasłowiańska samogłoska *y* nie uległa zmianom (oprócz pozycji po spółgłoskach tylnojęzykowych, które omówię niżej), np. *byv*, *v dym'owy*, *b'ystra*, *syn*, *synuv'aja*, *v'ym'ja*, *l'ytk'a*, *um'lytys'*, *m'lyło*, *nam'yl'ity* itd.

POZOSTAŁE SAMOGŁOSKI

W wymowie pozostałych samogłosek nastąpiły jedynie niewielkie zmiany.

Prasłowiańska samogłoska *a* w zasadzie nie ulega im bez względu na otoczenie fonetyczne i pozycję w wyrazie, np.: *dav'aaj*, *dor'oha*, *n'aša*, *lanhy'eł*, *dawn'lo*, *drov'a*, *soχ'a*, *kor'ova*, *kl'asty*, *poz'austry*, *bab'a*, *zym'a*, *sad'ok*, *kvart'al*,

r'ano, r'anok, 'azbuka, podaj'le, hrat, r'aduha, b'ura, pom'atu, ryk'a, ska'la, k'a-men', hor'a, čar'uje, b'ajk'i, ma'z'orka, harm'on'a, blat'ko, r'ajko, p'aska, ka-z'arma, st'arosta, l'avočn'ik, past'uχ, plaks'yve, pan. W gwarze tej wsi są także wyrazy, co prawda nieliczne, w których zamiast *a* występuje samogłoska *y*. Niewielka ich liczba nie upoważnia jednak do żadnych ogólnych stwierdzeń (w literaturze dotyczącej tego terenu przejście dawnego *a* w *y* nie jest notowane); przykłady: *ijy'ec'*, *ijy'ečnyč'a*, *žylnykuže*, *pryč'apka*, *poz'autry*.

Prasłowiańska samogłoska *u* zachowała się w gwarze bez żadnych zmian. Można mówić nawet o powstaniu nowego *u* w miejsce dawnej samogłoski *o*, jednak to *u*, jak już zaznaczono przy omawianiu tych samogłosek, jest raczej wynikiem procesu rozwoju tzw. ukraińskiego ikawizmu, a nie samoistnym celem zachodzących zmian.

Prasłowiańska nosówka *o, zgodnie z ogólną tendencją panującą we wszystkich językach wschodniosłowiańskich, przekształciła się w *u*. Żadnych odstępstw od tej zasady w gwarze nie notujemy. Przykłady są następujące: *z'uby*, *dub'ovy*, *ku'saty*, *k'udla*, *'usa*, *ruk'a*, *hr'udy*, *ručn'yk*, *'uhol*, *d'uty*, *'uzk'iž*, *bezz'uby*, *k'ukol*, *id'ut*, *sud'a*, *kupyn'a*, *hlub'oko*, *mu'ž'yk*.

Druga prasłowiańska nosówka *e w ogromnej większości wypadków jest wymawiana jak *'a* po miękkiej bądź historycznie miękkiej np. *mž'aso*, *mžaso-ž'ed*, *t'ažko*, *d'akuvaty*, *kol'lada*, *už'al'it*, *zavjazaty*, *vž'ane*, *vž'alajž*, *z'at*, *t'ahne*, *poros'ata*, *tel'lata*, *žahn'ata*, *mž'ata*, itd. W niektórych liczebnikach, a także w kilku innych wyrazach, w miejscu dawnego *e* występuje *e*, *y*, *ž*, powodując jednocześnie stwardnienie poprzedzających je spółgłosek. Powyższa wymiana jest możliwa jedynie wtedy, kiedy samogłoski te znajdują się w pozycji bezprzyciskowej: *d'esžt'*, *d'evžt'*, *pžtn'ancyt'*, *džvžts'ot*, *mžsn'yc'i*, *vez'uk*, *t'y'mie*, *p'amet'*, *pet'a*, *pžt'a*, *žyt'o*. Jest to zgodne z północno-ukraińskim rozwojem samogłoski *e*.¹⁶ Są również wyrazy zapożyczone z języka polskiego, w których polskie *e* wymawia się jako *en*, np. *venž'idlo*, *pament'až'eš*, *už'endn'ik*. Ciekawe, że tuż przed II wojną światową W. Kuraszkiewicz zanotował w Jelonce szereg wyrazów, w których w miejscu *e* pod akcentem występuje zwykle *e*, np. *šč'es'c'e*, *z'et*, *dyt'le*, *žereb'le*, *tel'le*, *poros'le*, itd.¹⁷ Obecnie we wszystkich tych wyrazach występuje *'a* po miękkiej bądź historycznie miękkiej, np. *tel'a*, *z'at*, *dyt'a*. Świadczy to o ugruntowaniu się literackiej wymowy *a* pod akcentem.

Interesująco przedstawia się rozwój prasłowiańskich grup *ky, *gy, *xy. Zgodnie z panującą tendencją jeszcze w epoce staroruskiej przekształciły się one w miękkie *k'i*, *h'i*, *χ'i*, np. *ž'ešk'i*, *sk'linuχ*, *sk'liba*, *očk'i*, *bl'iz'n'uk'i*, *m'o-hyčk'i*, *vel'iki*, *šč'ok'i*, *p'aščok'i*, *kutn'ak'i*, *dr'uh'i*, *h'likaty*, *h'likayka*, *moh'li'a*, *r'aduh'i*, *h'licel*, *χ'itry*, *χ'liba*, *k'on'uχ'i*, *blebeχ'i*, *m'uχ'i*, *r'ak'i*, *muž'yk'i*. Jest jednak kilka odchyleń, w których zachowała się archaiczna twarda wymowa połączeń *ky*, *gy*, przy czym *gy* przeszło w *hy*. Przykłady na to są jednak nieliczne: *kvyt'ky*, *straž'aky*, *r'oky*, (obok *r'ok'i*) *str'ohy*, *m'ohyčk'i* (obok *moh'li'a*), *kr'lyhy*, *r'ohy*, *m'ohy*.

Na temat istnienia archaicznej grupy *ky* w języku ukraińskim wypowiedział się W. Kuraszkiewicz, stwierdzając, że występuje ona jedynie w języku

¹⁶ Kuraszkiewicz: *Zarys dialektologii...*, s. 69.

¹⁷ W. Kuraszkiewicz: *Rozwój 'a, na tle dyftongów i palatalizacji w dawnych gwarach ruskich Podlasia i Chełmszczyzny*, s. 219 (patrz przyp. 2).

literackim i w gwarach wschodnioukraińskich, natomiast na północy i zachodzie wymawiana jest tylko niekiedy grupa *hy*.¹⁸

W gwarze Jelonki słyszy się też wyrazy z zachowaną dawną samogłoską *i* i w połączeniu z *g*, np. *mozg'i*, *g'ilza*, *g'il'i*, *str'og'i*. Jest to jednak zjawisko wtórne, ponieważ wyrazy te zostały zapożyczone. Natomiast dawna grupa *χy* w nie zmienionej postaci (tzn. z twardym *χ*) obecnie w tej gwarze już nie występuje.

Z przedstawionego materiału można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Gwarę wsi Jelonka zaliczyć należy niewątpliwie do dialektów północno-ukraińskich tzw. podlaskich. Przemawiają za tym następujące fakty: 1) gwara ta jest silnie okazją, 2) nastąpiło prawie powszechne stwardnienie spółgłosek w pozycji przed **i* oraz **e*, 3) słownictwo w ogromnej większości zgodne jest z językiem ogólnoukraińskim. Inną cechą charakterystyczną tej gwary jest jej archaiczność, co wyraża się istnieniem dyftongów powstałych wskutek rozwoju prasłowiańskich samogłosek **o*, **e*, **ě*. Rozwój tych samogłosek w gwarze Jelonki jest bardzo interesujący, ponieważ wytworzyły one znaczną liczbę innych, pośrednich wariantów artykulacyjnych. Ta mnogość wariantów spowodowana była rozwojem ukraińskiego ikawizmu, który zarówno w badanej gwarze, jak i w ogóle w gwarach północno-ukraińskich nie został jednak sfinalizowany, dlatego gwarę tę charakteryzuje tzw. ukanie. Zainteresowanie budzi również charakterystyczny rozwój prasłowiańskich grup **ky*, **gy*, **χy*.

2. W gwarze wsi Jelonka występuje pewne elementy charakterystyczne dla języka białoruskiego. Są to: brak przejścia spółgłoski *l* w *ł* przed dawnymi *i*, *e* oraz rozwój prasłowiańskiego **ě*, który doprowadził niekiedy do wytworzenia się samogłoski *e*.

3. Wpływ innych języków (polskiego, rosyjskiego) ogranicza się w zasadzie do zapożyczeń poszczególnych wyrazów bądź grup wyrazowych, które wzbogacając leksykę, nie powodują jednak istotnych zmian w systemie fonetycznym omawianej gwary.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается развитие праславянских гласных в говоре деревни Еленка в Хайновском повете Белостоцкого воеводства.

Работа начинается краткой исторической характеристикой деревни. Описание системы вокализма представлено в историческом развитии. Особый интерес представляет развитие праславянских гласных **o*, **e* и **ě*. Вместо этих гласных в говоре деревни Еленка образовалось огромное число континуативов:

- *o* — *uo*, *o*, *ó*, *u*;
- *e* — *e*, *ie*, *ye*, *e^v*, *y^e*, *i*, *y*;
- *e* — *ie*, *ye*, *yi*, *iy*, *y*, *y^e*, *e^v*, *e*, *é*, *iy*, *i*, *a*.

Континуативы остальных гласных в основном соответствуют развитию украинского литературного языка, только праславянский носовой гласный **e* кроме литературного континуатива *'a* после мягкого согласного обладает еще континуативами *e*, *y*, *y^e*.

Большая дифференциация вариантов и наличие старейших форм — дифтонгов

¹⁸ Kuraszkiewicz: *Zarys dialektologii...*, s. 70.

свидетельствуют, по мнению автора, о сложном пути развития этих гласных, а также о несомненной архаичности этого говора. Сохранились в нем также архаичные группы *ky, *qu. Кроме того, в статье рассматривается развитие украинского икавизма, который, однако, в этом говоре он до конца не осуществлен. Характерной чертой говора деревни Еленка является также всеобщая мягкость согласного *l'* и вытекающее отсюда отсутствие перехода *li* в *ly*.

На основе вышесказанного автор приходит к выводу, что говор деревни Еленка, хотя и содержит некоторые элементы, характерные для польского, белорусского и русского языков (главным образом это относится к лексике), принадлежит к северо-украинскому, так называемому подляскому диалекту.

R É S U M É

L'article s'occupe de l'évolution des voyelles slaves anciennes dans le dialecte du village Jelonka dans le district Hajnówka de la voïévodie de Białystok.

Le travail commence avec une brève caractéristique historico-sociale du village. La description du système vocalique est présentée historiquement. Spécialement intéressante est l'évolution des anciennes voyelles slaves *o, *e, et *ě. Dans le dialecte de Jelonka au lieu de ces voyelles s'est formée un immense nombre des continuantes, à savoir :

Les continuantes de l'ancienne *o — $\widehat{u}o$, *o*, *ó*, *u*.

Les continuantes de l'ancienne *e — *e*, $\widehat{ie}$, $\widehat{ye}$, *e^v*, *y^e*, *i*, *y*.

Les continuantes de l'ancienne *ě — $\widehat{ie}$, $\widehat{ye}$, $\widehat{yi}$, $\widehat{iy}$, *y*, *y^e*, *e^v*, *e*, *e*, *i^v*, *i*, *a*.

Les continuantes d'autres voyelles sont en principe conformes à l'évolution de la langue ukrainienne littéraire, sauf que la nasale slave ancienne *ę, à côté de la continuante littéraire 'a, après l'amollie, a aussi des continuantes telles comme *e*, *y*, $\mathring{y}$.

La grande diversité des variantes, et de même la présence des plus anciennes formes — des diphtongues, témoigne à l'avis de l'auteur, de la voie compliquée d'évolution de ces voyelles et de l'archaïsme indubitable du dialecte en question. Dans ce dialecte se sont conservés aussi les groupes archaïques *ky, *gy. On a discuté aussi l'évolution d'ikavisme ukrainien qui pourtant dans ce dialecte n'est pas achevé pleinement. Le trait caractéristique du dialecte de Jelonka c'est aussi la mollesse de la voyelle *l'*, et c'est pourquoi il n'y a pas de la transition de *li* en *ly*.

À la lumière du matériel présenté l'auteur arrive à la conclusion que le dialecte du village Jelonka appartient aux dialectes ukrainiens de nord, ainsi dits de Podlachie, bien qu'il contient de même certains éléments caractéristiques à la langue polonaise, biélorusse et russe. Cependant ils concernent surtout le lexique.